

Jacek Ziaja

Katowice, 20.03.2017

Katedra i Klinika Chirurgii Ogólnej,
Naczyniowej i Transplantacyjnej
Śląskiego Uniwersytetu Medycznego
w Katowicach

Recenzja rozprawy na stopień doktora nauk o zdrowiu magister pielęgniarstwa Danuty Sternal pod tytułem:

"Czynniki ryzyka odleżyn u chorych leczonych na oddziale opieki paliatywnej",

której promotorem jest dr hab. n. med. Jan Szewieczek z Kliniki Geriatrii Wydziału Nauk o Zdrowiu w Katowicach Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach przygotowanej do przedstawienia Radzie Wydziału Nauk o Zdrowiu w Katowicach Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach.

Charakterystyka formalna rozprawy

Przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska ma formę spójnego tematycznie zbioru 2 artykułów opublikowanych w recenzowanych czasopismach medycznych:

1. Sternal D, Szewieczek J. Hiponatremia jako czynnik ryzyka odleżyn u chorych leczonych na oddziale opieki paliatywnej - doniesienie wstępne. *Med Paliat* 2016; 8: 24-30
2. Sternal D, Wilczyński K, Szewieczek J. Pressure ulcers in palliative ward patients: hyponatremia and low blood pressure as indicators of risk. *Clin Interv Aging* 2017; 12: 37- 44

W obu pracach doktorantka jest ich pierwszym autorem, a promotor - drugim lub ostatnim współautorem. W załączonym do pracy oświadczeniu wszyscy współautorzy wspomnianych prac potwierdzają znaczący, ponad 60% udział doktorantki w realizacji projektu badawczego, w tym w przygotowaniu projektu, analizie piśmiennictwa, przeprowadzeniu badań i opracowaniu uzyskanych wyników, jak również w przygotowaniu publikacji, w tym w wykonaniu korekt zaleconych przez recenzentów oraz redakcje czasopism. Pierwsza praca została opublikowana w czasopiśmie posiadającym 7 punktów według punktacji Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW), druga - w posiadającym 20 punktów, a ponadto wskaźnik oddziaływania (impact factor) wynoszący ponad 2 punkty.

W przedłożonym do recenzji oprawionym wydruku kopie obu prac zostały poprzedzone tezami, które zawierają krótki wstęp, założenia i cel prac, opis metody i badanych grup chorych, wyniki analiz, podsumowanie i wnioski, jak również spis piśmiennictwa oraz streszczenia w języku polskim i angielskim.

Charakterystyka merytoryczna

Odleżyny są umiejscowionymi uszkodzeniami skóry lub głębszych tkanek, które zwykle pojawiają się w narażonych na ucisk lub tarcie okolicach ciała o małej grubości tkanki podskórnej położonych nad wyniosłościami kostnymi. W konsekwencji zaburzeń ogólnoustrojowych lub miejscowych dochodzi do upośledzonej perfuzji i utlenowania tkanek, a proces destrukcji nasilany może być przez uszkodzenie niedokrwiennie-reperfuzyjne.

Do najważniejszych czynników ryzyka powstania odleżyn należą starszy wiek, zły stan zdrowia fizycznego i psychicznego, przebycie zabiegu chirurgicznego, zaburzenia percepcji czuciowej, zmiany temperatury ciała, nadmierna wilgotność skóry oraz nietrzymanie moczu lub stolca. Mającym największe znaczenie kliniczne powikłaniem powstania odleżyn jest ich zakażenie, którego skutki dotyczą nie tylko miejsc ich wystąpienia, ale mają także znaczenie ogólnoustrojowe.

Pomimo stałego postępu w opiece nad chorymi, odleżyny stanowią istotny problemem kliniczny u pacjentów w podeszłym wieku i niepełnosprawnych. Grupą szczególnie narażoną na rozwój odleżyn są chorzy objęci opieką paliatywną, nierzadko cierpiący jednocześnie z powodu zaawansowanej choroby nowotworowej, oraz chorób układu krążenia, metabolicznych i innych. Mając na uwadze konsekwencje jakie niesie za sobą powstanie odleżyn, zarówno w aspekcie klinicznym, jak i jakości życia, dużego znaczenia nabiera profilaktyka rozwoju odleżyn. Ogólne zasady postępowania w zakresie profilaktyki odleżyn zostały ujęte w rekomendacjach takich zespołów eksperckich jak National Pressure Ulcer Advisory Panel (NPUAP) i European Pressure Ulcer Advisory Panel (EPUAP), a w naszym kraju w zaleceniach profilaktyki i leczenia odleżyn opracowanych przez Grupę Roboczą Towarzystwa Leczenia Ran. Z profilaktyką powstawania odleżyn łączy się też kwestia identyfikacji czynników mających największym wpływ na ich powstanie. Wobec powyższych faktów badania naukowe, które podjęła mgr Danuta Sternal, dotyczące czynników ryzyka rozwoju odleżyn u chorych leczonych na oddziale opieki paliatywnej w aspekcie zwiększenia skuteczności działań profilaktycznych w tym zakresie są w mojej opinii w pełni uzasadnione.

Badanie zostało przeprowadzone przez doktorantkę na Oddziale Opieki Paliatywnej SP ZOZ Szpitala Kolejowego w Wilkovicach - Bystrej w latach 2012 - 2014 i miało charakter retrospektywny. Objęło ono w sumie 329 chorych, których średnia wieku nieznacznie przekraczała 70 lat. Większość badanych (95%) cierpiała z powodu zaawansowanej choroby nowotworowej, a pozostali – innych chorób przewlekłych, przede wszystkim układu krążenia. Spośród analizowanych chorych prawie 80% zmarło w czasie hospitalizacji.

Wstępne wyniki analizy, obejmujące dane 100 chorych, zostały zawarte w pierwszej ze wspomnianych publikacji w czasopiśmie polskim. W pracy tej doktorantka przeanalizowała nie tylko odsetki chorych z odleżynami, lecz także sklasyfikowała odleżyny w skali Torrance'a i określiła ich lokalizację. Zwróciła również uwagę, że u 1/4 chorych odleżyny udało się wyleczyć, a u kolejnej 1/3 chorych uzyskano poprawę w tym zakresie. Wobec zauważonych różnic w zakresie stężenia sodu w osoczu pomiędzy grupami chorych bez odleżyn i tych, u których doszło do ich powstania, oraz pomiędzy grupami chorych z odleżynami które uległy wygojeniu lub nie, doktorantka porównała badane grupy pod kątem leków, które mogły wpłynąć na stężenie sodu w osoczu u omawianych chorych. Wnioskiem opisanego doniesienia wstępnego było stwierdzenie zależności pomiędzy hiponatremią a rozwojem odleżyn w badanej grupie chorych.

Zasadnicza analiza dotycząca czynników ryzyka powstawania odleżyn u chorych leczonych na oddziale opieki paliatywnej została przeprowadzona w drugiej pracy, napisanej w języku angielskim i opublikowanej w czasopiśmie o zasięgu międzynarodowym. W pracy tej doktorantka nie tylko potwierdziła zależność pomiędzy stężeniem sodu w osoczu a powstawaniem odleżyn, lecz jednocześnie zidentyfikowała, w oparciu o analizę metodą regresji wielowymiarowej, czynniki predykcyjne rozwoju odleżyn możliwe do oceny zarówno w chwili przyjęcia na oddział opieki paliatywnej, jak i ocenianych u chorych podczas hospitalizacji.

Do pierwszej grupy niezależnych czynników ryzyka rozwoju odleżyn doktorantka zaliczyła dużą liczbę punktów w skali Waterlow, bezpośrednie przeniesienie chorego z innego oddziału szpitalnego, niskie stężenie hemoglobiny oraz obniżone wartości ciśnienia skurczowego, do drugiej - podwyższoną wieczorną temperaturę ciała, dużą liczbę punktów w skali Waterlow, niskie stężenie sodu w osoczu, niskie wartości ciśnienia skurczowego, oraz niskie stężenie hemoglobiny. Elementem, który nie został uwzględniony w przeprowadzonym badaniu, a który ma duże znaczenie w leczeniu ran i owrzodzeń, był stan odżywienia chorych. Mając na uwadze fakt, że znaczny odsetek badanych cierpiał z powodu nowotworów przewodu pokarmowego, analiza klinicznych i laboratoryjnych parametrów określających stan odżywienia pacjentów powinna zostać przeprowadzona.

W mojej opinii bardzo ciekawym elementem drugiej publikacji jest dyskusja, w której doktorantka poddała analizie zależności pomiędzy obserwowanymi zaburzeniami w zakresie stężeniem sodu w osoczu a chorobami układu krążenia i ich powikłaniami, oraz sytuacje kliniczne, które mogą doprowadzić do wystąpienia hiponatremii. Doktorantka słusznie zwróciła uwagę, że niektóre ze zidentyfikowanych czynników, takie jak niedokrwistość, hiponatremia oraz nadmierne obniżanie ciśnienia tętniczego, można skutecznie modyfikować postępowaniem terapeutycznym, i w ten sposób zredukować ryzyko wystąpienia odleżyn lub zwiększać szansę na ich wyleczenie.

Przedstawiając wyniki swojej analizy doktorantka zdawała sobie sprawę z ograniczeń przeprowadzonego badania. Jako najważniejsze uznała jego retrospektywny charakter oraz brak analizy bakteriologicznej materiału uzyskanego z odleżyn. W mojej opinii ten drugi czynnik nie stanowi ograniczenia badania, lecz jest raczej parametrem, o który należałoby rozszerzyć badania prowadzone przez doktorantkę w przyszłości.

Wnioski obu prac odpowiadają na pytania zawarte w ich celach i podkreślają rolę zaburzeń w zakresie morfologii krwi obwodowej, parametrów biochemicznych i hemodynamicznych w rozwoju odleżyn u pacjentów oddziałów opieki paliatywnej.

Na zakończenie należy podkreślić, że przygotowując swoją pracę doktorantka przeanalizowała wnikliwie szereg najnowszych publikacji naukowych dotyczących omawianych zagadnień, zarówno w języku polskim, jak i angielskim. Większość z nich została zacytowana w obu artykułach stanowiących podstawę pracy doktorskiej, pozostałe natomiast – jako uzupełnienie – w jej tezach.

Podsumowanie

Przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska magister pielęgniarstwa Danuty Sternal spełnia warunki określone w artykule 13.2. Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2014, poz. 1852) oraz Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 września 2016 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. z 2016, poz. 1586 § 5.2.).

Spełnia również określone Uchwałą nr 1073 z dnia 14 marca 2016 r. Rady Wydziału Nauk o Zdrowiu w Katowicach Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach kryteria dotyczące zbioru prac stanowiących rozprawę doktorską, to jest publikację co najmniej 2 prac z pierwszym

lub jedynym autorstwem doktoranta o łącznej wartości co najmniej 20 punktów MNiSW, w tym co najmniej 15 punktów w jednej z nich.

Przeprowadzona analiza dowodzi dużej wiedzy doktorantki na temat omawianych zagadnień, wynikającej zarówno z przeanalizowanego piśmiennictwa, jak i z codziennej praktyki w opiece nad chorymi.

Magister pielęgniarstwa Danuta Sternal wykazała się nie tylko umiejętnością zaplanowania i realizacji pracy badawczej oraz analizy uzyskanych wyników, lecz także przygotowaniem prac do publikacji w czasopismach o zasięgu krajowym i międzynarodowym.

Nowatorstwo przeprowadzonych badań polega na identyfikacji czynników ryzyka wystąpienia odleżyn w specyficznej grupie chorych, jaką są pacjenci oddziałów opieki paliatywnej. Uzyskane przez doktorantkę wyniki posiadają nie tylko wartość poznawczą, ale mogą być również przydatne w praktyce pielęgniarstwa, gdyż uwzględnienie zidentyfikowanych czynników ryzyka może przyczynić się do zmniejszenia częstości występowania odleżyn i poprawy wyników ich leczenia, i w ten sposób wpłynąć na ogólny stan zdrowia pacjentów lub jakość ich życia.

Mając na uwadze fakt, że wyniki badań przeprowadzonych przez doktorantkę zostały już wcześniej poddane wnikliwej ocenie recenzentów czasopism, do których prace zostały złożone, a ich uwagi krytyczne uwzględnione w wersjach prac przygotowanych do druku, rola recenzenta pracy doktorskiej w ocenie kwestii merytorycznych pracy jest ograniczona. Nie zmienia to jednak faktu, że w przypadku obu wspomnianych publikacji nie stwierdzam żadnych błędów podważających ich merytoryczne podstawy. Wobec powyższego, mam zaszczyt przedstawić Radzie Wydziału Nauk o Zdrowiu w Katowicach Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach wniosek o dopuszczenie magister pielęgniarstwa Danuty Sternal do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Janek Ziapa